

Observații despre Epicleza din Anaforaua Sfântului Vasile și despre Potirul de la Liturghia Darurilor Înaintesfințite

Dr. Vitaly Permiakov
Ieromonah Herman (Majkrzak)

I

Expresia „Prefăcându-le¹ cu Duhul Tău cel Sfânt”, deși este [parte] integrantă a Anaforalei Sfântului Ioan, ea nu este o parte autentică a textului Sfântului Vasile. Ea este importată în redactările medievale târzii ale Liturghiei Sfântului Vasile, dar nu este cunoscută în manuscrisele grecești mai vechi de secolul al XV-lea, nici în textele rusești tipărite (Moscova, 1602, 1633, 1640, 1651), care preced reforma nikoniană de la jumătatea secolului al XVII-lea. Ea a fost ulterior eliminată din cărțile grecești de slujbă începând cu mijlocul secolului al XIX-lea, fiind aprig criticată de Sfântul Nicodim Aghioritul (1749–1809)².

În Epicleza Anaforalei Sfântului Ioan Gură de Aur, Dumnezeu Tatăl este Cel căruia preotul se roagă fierbinte pentru a preface Darurile, deși El este rugat să facă acest lucru prin intermediul Duhului Sfânt: „Trimite pe Duhul Tău ... și fă pâinea aceasta..., prefăcându-le cu Duhul Tău cel Sfânt”. În acest context, “prefăcând” constituie o propoziție dependentă, care amplifică și este în concordanță cu sensul rugăciunii precedente. La Sfântul Vasile însă, preotul îi cere lui Dumnezeu Tatăl ca Duhul Sfânt Însuși să vină „să binecuvânteze, să sfințească și să arate” Darurile ca Trup și Sânge ale lui Hristos. Aici Duhul Sfânt este Cel despre care se spune că face sfințirea (conform cu bunăvoința Tatălui), iar verbele folosite pentru a exprima actul sfințirii (a binecuvânta, a sfinți și a arăta) diferă de cele de la Sfântul Ioan (a face, a preface), deși substanța teologică a ambelor anaforale este identică. Astfel, atât substantivul, cât și verbul, “prefăcându-le”, nu sunt în concordanță cu sensul retoric al rugăciunii la care fuseseră anexate. Este un *non sequitur*.³

¹ Strict literar, verbul ar trebui tradus cu „mutându-le / schimbându-le”, dar în textul tradus am lăsat varianta cunoscută în Liturghierul românesc (n. trad.).

² Marele istoric rus V. V. Bolotov numea acest adaos drept „hulă la adresa Sf. Vasile și a studiilor sale atheniene”. Aceasta pentru că limbajul teologic al Sf. Vasile, de multe ori inspirat din filosofia greacă antică, s-a folosit de cu totul alte categorii filozofice și lingvistice pentru a exprima epicleza euharistică. Din acest punct de vedere, limbajul Sf. Ioan Gură de Aur este mult mai simplu, iar pe alocuri mai duplicitar (n. trad.).

³ Alte detalii la acest subiect, vezi: Ieromonah Petru Pruteanu, *Liturghia ortodoxă – istorie și actualitate*, ed. 2013, pp. 157-164 (n. trad.).

II

Cărțile grecești de slujbă nu au prescris vreodată o formă aparte de împărtășire a clerului la Liturgia [Darurilor] Înaintesfințite. Tradiția rusească înainte de jumătatea secolului al XVII-lea: Slujebnicele prenikoniene îndrumă clerul să primească împărtășirea „după rânduiala Liturghiei lui Ioan” — „по послѣдованію службы Иоанновы” (Slujebnik, Moscova, 1651).

În 1646, totuși, Mitropolitul Petru Movilă al Kievului tipărește un Trebnik cu o rânduială revizuită, iar începând cu 1699 slujebnicele rusești erau tipărite cu un paragraf intitulat „Despre unele corectări în slujirea Liturghiei [Darurilor] Înaintesfințite”. Conform acestui paragraf, întrucât nu au fost pronunțate cuvintele de sfințire asupra potirului, potirul a rămas nesfințit sau, așa cum a fost pus, „sfințit dar nu transubstanțiat”.

Totuși această înțelegere introduce în teologia ortodoxă despre taine o abordare scolastică în contrast cu tradiția clară a Bisericii, mărturisite pe parcursul primului mileniu și după aceea. Chiar și după secolele XI-XII, când a fost introdusă treptat în Bizanț practica de a înmuia Agnețul care urma să fie păstrat pentru folosirea ulterioară la liturgia Darurilor, încă se înțelegea că „[Liturghia] Înaintesfințitelor [Daruri] se slujea pentru sfințirea sfântului potir” (Patriarhul Mihail III, 1174). Sfântul Simeon al Thesalonicului (1429) consemnează că la Liturgia [Darurilor] Înaintesfințite „ceea ce este în potir este sfințit nu prin epicleza Duhului Sfânt și prin însemnarea [deasupra potirului], ci prin unirea cu Pâinea de Viață făcătoare”, adică, prin venirea în contact cu Agnețul sfințit (înmuiaț cu sfântul Sânge). Dacă nu ar fi așa, ar fi dificil să interpretăm înțelesul și scopul folosirii potirului la Liturgia [Darurilor] Înaintesfințite.⁴

⁴ Detalii la acest subiect: Ieromonah Petru Pruteanu, *Liturghia Ortodoxă – istorie și actualitate*, pp. 185-200 (n. trad.).